

КЕРАМІКА КУЛЬТУРИ ЛІЙЧАСТОГО ПОСУДУ З РУДНИК: СПРОБА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Андрій ГАВІНСЬКИЙ

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: andrham@ukr.net

Зазначено, що на карті поширення південно-східної групи культури лійчастого посуду «білою плямою» виступає басейн верхньої течії Дністра. Вказано, що серед кількох десятків відомих пунктів, представлених окремими та випадковими знахідками, досить мало поселень підтверджено археологічними дослідженнями. Доведено, що такий стан вивчення давав змогу розглядати цю територію як малозаселену з тимчасовими невеликими селищами, проте, за останніх кілька років ситуація кардинально змінилася.

На основі дослідження «периферії» Прикарпаття як з польської, так і з української сторони показано, що тут наявні центральні довготривалі поселення з господарською округою та могильниками: Павлосьов, Сколошов, Которини. Підсумовано, що у цьому південно-східному регіоні, розташованому на природних шляхах уздовж верхів'я річок Вісла та Дністер, відбувалися дещо інші культурні процеси, пов'язані з хронологією та імпульсом східної групи. Зауважено, що перегляд колекції кераміки із Рудник буде доповненням до розуміння цих процесів.

Незважаючи на досить невелику кількість матеріалів, представленої кількома десятками одиниць, все ж таки ця збірка дозволяє здійснити її типологічно-хронологічний аналіз. Серед наявних характерних форм виділяються лійчасті горщики типу В, масивні кухонні посудини, амфори, черпаки з ручками *ansa lunata*. Орнаментация не вирізняється особливою різноманітністю, перевагу становить прямокутний стовпчик. Разом з тим, помічені специфічні мотиви «риб'ячої луски» та «гусенички», а також елементи баальберзького стилю і баденської культури. Проведені аналогії кераміки дозволяють визначити час існування поселення Рудники в межах 3 500–3 300/200 BC.

Ключові слова: верхів'я Дністра, культура лійчастого посуду, східна група, лійчасті горщики, трипільська культура.

Поселення культури лійчастого посуду (КЛП) в Рудниках належить до перших досліджених пам'яток цієї культури у верхів'ях Дністра. Недостатня вивченість цього регіону, часто звужує розуміння поширення КЛП у південно-східному напрямі, обмежуючись басейном Західного Бугу, де розкопано ключові поселення. Проте, окремі збірки колекцій, випадкові знахідки, спорадичні пошукові роботи все ж засвідчують про присутність на цих теренах представників КЛП. Про важливість вивчення КЛП у верхів'ях Дністра, особливо на пограниччі з трипільською культурою, чи не вперше почав говорити Анджей Пелісяк [Pelisiak, 2005, s. 36; 2008, s. 402].

Серед підтверджених дослідженнями поселень у Наддністрянщині можна назвати такі пункти, як Майничі [Сухулік, Нрыбовуць, Machnik, 2006, p. 178, 187, 189, fig. 15; 27, 3–5], Тростянець [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rogoziński, 2015], Ілів [Русанова, Тимошук, 1988, с. 46] та Которини [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014]. До цього короткого переліку також належать і Рудники [Конопля, 1985]. Розкопки найбільш крайнього поселення у Которинах у сусідстві з трипільською культурою показали, що тут відбувалися дещо інші процеси розвитку КЛП, ніж у Західному Побужжі.

Результати досліджень населення у Рудниках попередньо опубліковані [Конопля, Гавінський, 2013] й неодноразово згадувалися у літературі як одна з пізніх пам'яток КЛП у верхів'ях Дністра [Rybicka, 2017, s. 84; Rybicka, Verteletsyky, 2019–2020, p. 156]. Воно належить до височинного типу, знаходиться на мисоподібному уступі правого берега р. Нежухівка, лівої притоки Дністра. Насичений уламками кераміки культурний шар та рештки трьох глиняних жител вказують, що це було центральне поселення у цьому мікрорегіоні.

Опублікована колекція кераміки частково втрачена і ґрунтується здебільшого на архівних матеріалах. Перегляд вцілілої збірки дає змогу уточнити її морфологію, стилістику та хронологію. Принагідно потрібно відзначити, що у Рудниках є ще один енеолітичний горизонт, уламки посуду з якого характерні для маліцької чи волино-люблінської культур.

Більшість фрагментів посуду КЛП із Рудник має поганий стан збереження, переважно із відшарованою поверхнею, маркою на дотик сірого і чорного кольорів. На окремих предметах помітні рештки лощеного ангобу коричневого кольору. У зламах стінок, товщиною 0,7–1,1 см, помітна домішка мікрочасток шамоту, рідше піску. Значна частина уламків із зовнішньої та внутрішньої стороін мають пустоти, можливо від піску.

Серед характерних знахідок виділено 21 вінце, які належать до різних типів посуду. Найчисельнішою є колекція лійчастих горщиків типу В, згідно з класифікацією Александра Косько [Koško, 1981, s. 26–32]. Зважаючи на фрагментарність деяких предметів, важко виокремити їхні підтипи. Окремо виступають вінця зі збереженим профілем із зломом у місці короткої гостро профільованої шийки. Зважаючи на параметри, чотири високі вінця можна віднести до підтипу 1В3. Вони мають рівні стінки та округлі краї діаметрами 18 см (рис. 1, 1). Один із цих горщиків у верхній частині був орнаментований прямокутним стовпчиком (рис. 1, 4), інший – двома рядами горизонтальної гусенички (рис. 1, 3).

Два низькі лійчасті вінця мають опуклі стінки діаметрами 16 і 20 см й наближені до типу 1В2 (рис. 1, 6; 2, 2). В одного з них зрізаний з середини край. Усі інші знахідки загалом можна віднести до лійчастих горщиків (рис. 1, 5; 2, 1–9). Вони мають прямі (рис. 2, 1, 3, 4, 6, 7), опуклі (рис. 1, 5; 2, 5) та увігнуті стінки (рис. 2, 8, 9). Останні з них мають косо зрізані назовні краї і можуть бути зараховані до горщиків моздіжоватих [Koško, 1981, s. 26] із прямим корпусом, із злегка s-подібним профілем. Лише один виріб був орнаментований штампом овальної форми (рис. 1, 5).

Наступну групу становлять лійчасті горщики з потовщеними вінцями у кількості 6 екземплярів діаметрами 24–30 см. Як правило, вони мають низькі розхилені на зовні вінця з потовщеними витягнутими краями, округлого (рис. 3, 1, 2) та косо зрізаного профілю (рис. 3, 3–5). У місці переходу в шийку вінця зміцнені круговим пластичним пружком. Усі вироби орнаментовані на поверхні валиків у вигляді округлих, чи не окресленої форми штампами. У двох випадках також були прикрашені й краї вінець (рис. 3, 1, 4). Один пружок сформований арковим мотивом (рис. 3, 3).

Про наявність інших форм посуду робити висновки важко. Із наявного фрагменту ручки *ansa lunata* можна стверджувати, що тут також були й черпаки (рис. 4, 5). Можливо, до цього типу начиння також належить фрагмент стінки опуклобокого корпусу діаметром 11 см орнаментованого дворядним зигзагом (рис. 4, 6).

Збережені вуха (5 екземплярів) могли належати амфорам. Вони фрагментовані, лише одне ціле, гостроколінчастої форми, ще один предмет належав посудині малих розмірів (рис. 3, 1; 4, 1–4).

У цій збірці порівняно багато стінок (чотири одиниці) прикрашених пластичними дужками. Дві з них сформовані у формі тонкого пружка (рис. 3, 6, 7), інші масивніші (рис. 3, 8, 9). Зазвичай такою декорацією прикрашалися плечики лійчастих горщиків. Ще одна стінка орнаментована паралельними рядами «нігтя».

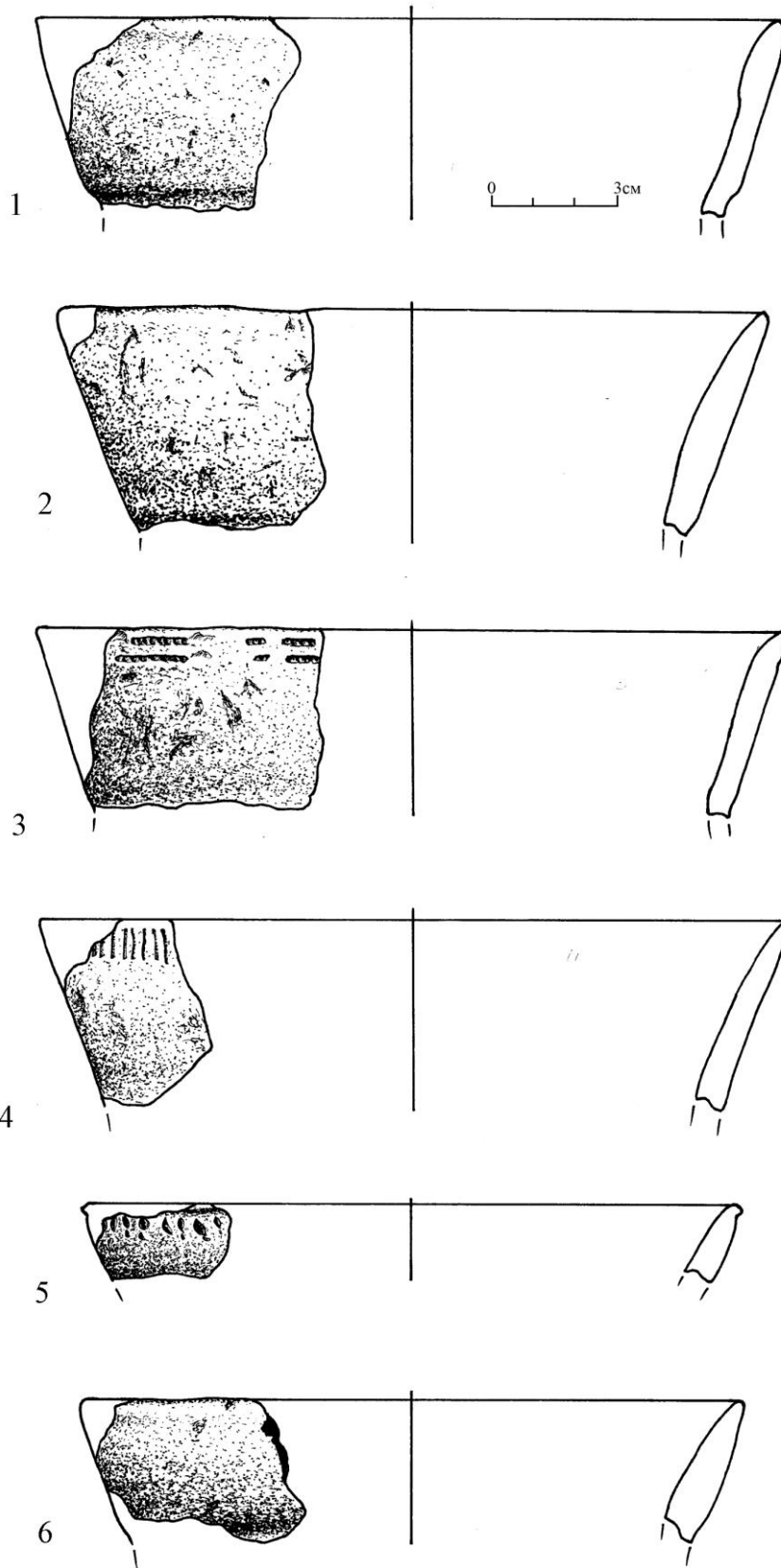

Рис. 1. Рудники. Вінця лійчастих горщиків
Fig. 1. Rudnyky. Rims of the funnel-beaker pots

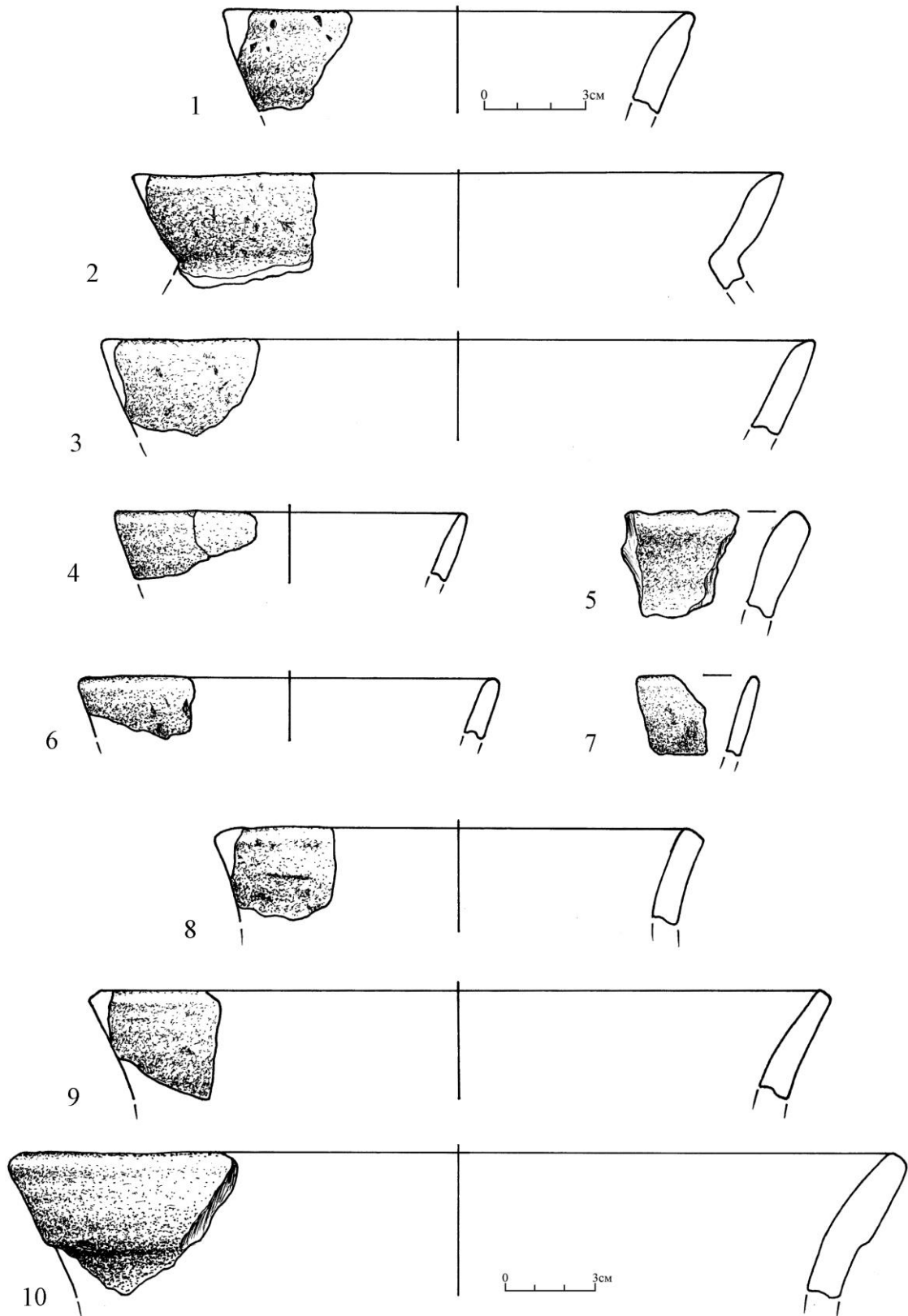

Рис. 2. Рудники. Вінця лійчастих горщиків
Fig. 2. Rudnyky. Rims of the funnel-beaker pots

Роздрібненість форм посуду та обмежений набір орнаменталії ускладнюють стилістико-хронологічний аналіз знахідок. Відсутність багато розбудованої орнаменталії відрізняє цю збірку від таких реперних пам'яток південно-східної групи КЛП, як Бронюціци, Грудека, Зимного та ін. у класичній їх фазі, де присутні елементи зигзагу, дво та тризубого гребінця, борозенкової смуги, чи шнуру. Зубожіння орнаментики типове для пізніх етапів як південно-східної, так і східної груп КЛП [Włodarczak, 2006, s. 53]. Водночас можна стверджувати, що у Рудниках присутній елемент східної групи, який проявляється у значній кількості лійчастих горщиків типу В та орнаменті прямокутного стовпчика. Важливо відзначити, що подібна статистична перевага лійчастих горщиків над «ворковатими» спостерігається також й у Которинах, де яскраво присутній прояв східної групи КЛП [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014, s. 206, 256]. Щоправда, мотив прямокутного стовпчика не може бути чітким хронологічним показником, адже він має досить значний період застосування [Papiernik, Rybicka 2002, s. 141]. Подібне можна сказати й про горщики із потовщеними вінцями, які присутні у різних групах КЛП. Відзначимо лише те, що для таких посудин, поширених у південно-східній групі, притаманний арковий стиль формування кругових пружків [Włodarczak, 2006, рс. 17; Chmielewski, 2015, s. 79], що відзначено на одному з виробів із Рудник (рис. 3, 3).

Певною підказкою до встановлення часових меж є фрагмент вінець прикрашеної під краєм двома горизонтальними рядами т. зв. гусенички або «специфічної борозенкової смуги», яка на думку А. Косько є проявом пізнього етапу вюрецької фази. Походження такої техніки відтискання (повздовжні відтиски палички, на яку намотано шнур) він пов'язує з пізніми групами трипільської культури [Koško, 1988, s. 103]. Подібні приклади орнаменталії на поселеннях КЛП маємо із Прикарпатського Павлосьова 52, датованого часом 3 650–3 400 BC, де «гусеничка» нанесена на опуклих вінцях горщиків [Rybicka, Król, Rogoziński, 2014, s. 220, 232, рс. 66, tabl. X, 3], Которин із другої фази заселення, кінця IV тис. BC [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014, s. 265, 270, рс. XL, 4] та Пясок Вельких з Люблінської Височини, датованих 3 600–3 350 BC [Dobrzyński, 2011, s. 78, рс. 10, 10], щоправда на останніх із двох поселень цей орнамент виконаний у формі широкої смуги. Більш наближені приклади походять із Лежниці, де також є дворядна «гусеничка» та у поєднанні з зигзагом. Хронологічно матеріал із цього поселення може відповідати другій фазі Грудека (3 400–3 100 BC) і репрезентувати останню чверть IV тис. BC [Rybicka, Havinskyj, Pasterkiewicz, 2019, s. 46, tabl. IV, 7; V, 9; VI, L 4, 6].

Серед колекції кераміки із Рудник виділяється чимало стінок горщиків прикрашених пластичними пружками в баальберзькому стилі, які мають досить широку хронологію застосування – 4 100–3 350 BC [Włodarczak, 2006, s. 49]. Те ж саме можна сказати й про знахідку ручки *ansa lunata* від черпака, що становить одну з головних ознак південно-східної групи КЛП і побутує практично впродовж усього часу існування цієї групи [Włodarczak, 2006, tabl. 52]. Найближчі знахідки черпаків походять із Которин із ями № 27, датованої часом 3 530–3 330 BC [Havinskyj, Pasterkiewicz, 2013, s. 91].

Поодинокими є аналогії до стінки прикрашеної «нігтем», чи у вигляді т. зв. «риб'ячої луски». Найближчою за відстанню є знахідка із Винник-Лисівки, поселення якого датується часом 3 550–3 350 BC [Havinskyj, Rybicka, Król, 2021, s. 16, tabl. 1; Havinskyj, Rybicka, 2021, tabl. 22, 5].

Кілька таких стінок відомо із Зимного [Захарук, 1953, табл. XI, 11]. Серія інших знахідок походить із поселень південно-східної групи КЛП, з району Люблінщини: Грудек [Zawiślak, 2013a, tabl. IV, 18], Шумов [Zawiślak 2013b, s. 241, tabl. II, 22] та Хрущов Колонії [Gurba, 1956, s. 38, рс. 21] із керамічними рисами «класичної» фази – 3 650–3 300/100 BC. Цікаво, що автор опрацьовуючи колекцію посуду з Шумова, вирізнив й елементи східної групи, а загалом колекцію датує часом 3 650–3 350 BC [Zawiślak 2013b, s. 241]. Ще дві посудини, прикрашені подібним орнаментом знайдено далеко на північному заході, на поселенні східної групи Вількостово 23/24, датованого часом 3 500–3 350 BC [Rzepecki, 2014, рс. 5.34, 17; 5.62].

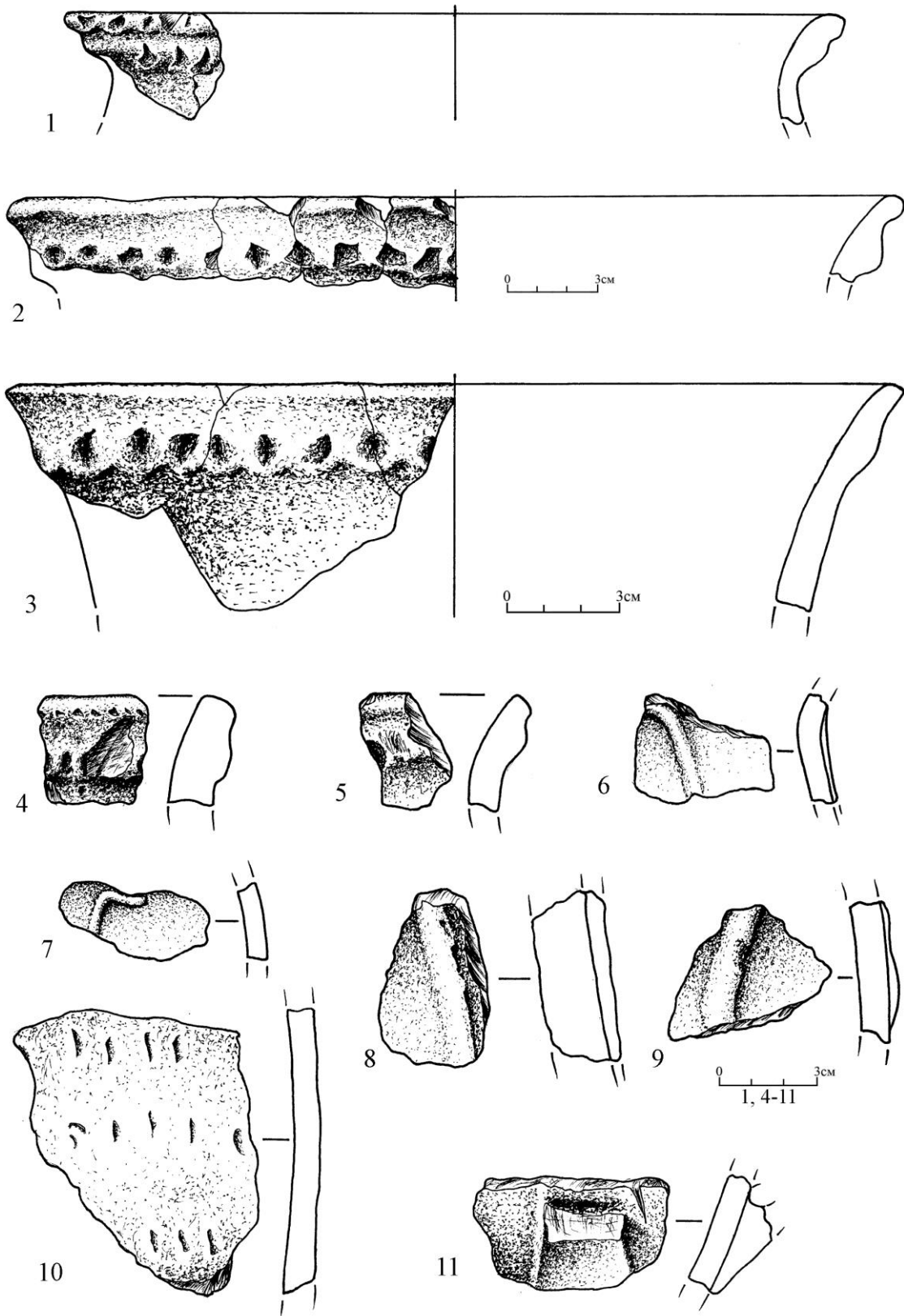

Рис. 3. Рудники. Фрагменти посуду
Fig. 3. Rudnyky. Fragments of ceramic ware

Серед керамічних виробів південного-східної групи КЛП практично не відомо посуду з прикрашеними стінками тулуба мотивом широкого горизонтального зигзагу. Фрагмент стінки із Рудник може бути частиною черпака.

Значна кількість багато орнаментованих черпаків, центральну композицію якого становить зигзаг, походять із пізньотрипільських пам'яток Волині, датованих часом приблизно з 550–3 300/200 BC. Щоправда, цей орнамент виконаний у борозенковій техніці [Pasterkiewicz, et al., 2013; Гавінський, Яковишина, 2022, с. 82–95]. Подібні лінійно ритовані гострозубі зигзаги трапляються у баденській культурі, зокрема на поселенні Глинсько: 3 550–3 350 BC [Šebela, 2007, obr. 41, 21; 82]. У південно-східній групі подібно прикрашена стінка походить із реперної пам'ятки Бронюці, фаза II з 650–3 500 BC [Kruk, Milisauskas, 1990, fig. 6, 4; Włodarczak, 2006, tabl. 16].

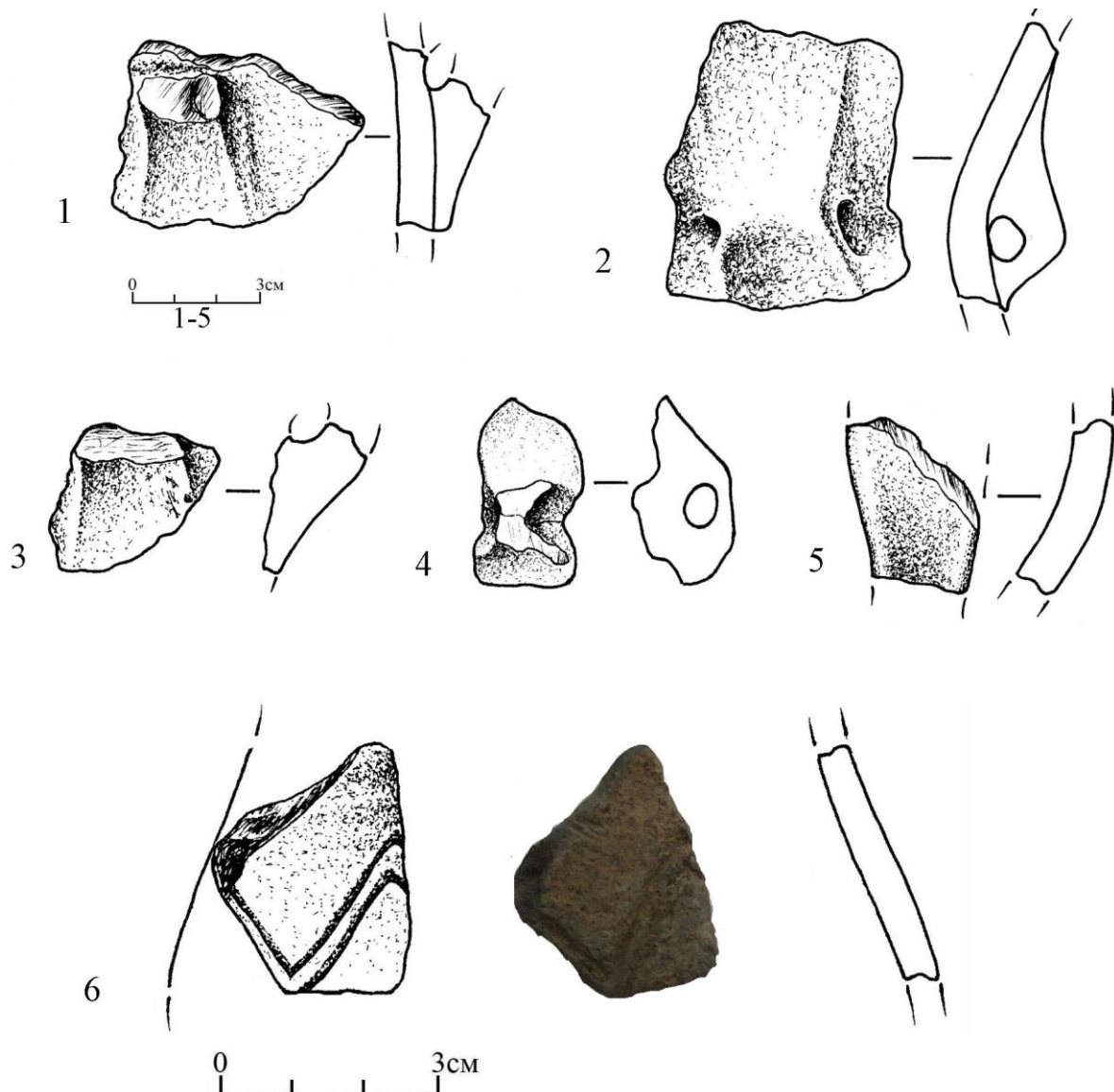

Рис. 4. Рудники. Фрагменти посуду
Fig. 4. Rudnyky. Fragments of ceramic ware

Ще порівняно не так давно, маловивчений регіон Прикарпаття, як із польської, так і з української сторони, розглядався вченими як периферія південно-східної групи КЛП з

тимчасовими невеликими поселеннями [Valde-Nowak, 1988, s. 27; Пелешин, 1999, с. 104; Zych, 2008, s. 159]. Проте, дослідження останніх років показали, що ця територія, яка була на шляху між бережжями Балтійського та Чорного морів уздовж річок Вісла та Дністер [Косько, 1994, с. 17], активно заселялася представниками КЛП, свідченнями чого є довготривалі центральні селища з господарською округою та могильниками навколо них [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014; Rybicka, Król, Rogoziński, 2014; Król, et al., 2014; Król, 2018]. Рання хронологія таких поселень, як Павлосьов, Сколошов і особливо Которини свідчить про те, що заселення цієї території відбулося досить швидко бл. 3 700/600 ВС, а можливо навіть раніше, ніж у Західному Побужжі [Rybicka, 2017, s. 26]. Аналіз збірок керамічного посуду цього регіону демонструє значну частку елементів східної групи, зокрема наявність лійчастих горщиків із високими вінцями прикрашеними прямокутним стовпчиком.

Хронологічно Рудники можуть вклатись у час 3 500–3 300/200 ВС. Щоправда, у представленій збірці практично немає орнаментованих лійчастих горщиків, на відмінну від Которин, де кількість прикрашених начинь становить 75 % [Havinskyj, Pasterkiewicz, Rybicka, 2014, s. 206]. Звичайно, що мала вибірка із Рудник не може бути підставою для узагальнень щодо усієї пам'ятки. Таке спостереження не стосується інших начинь, насамперед кухонних горщиків із багато орнаментованими потовщеними вінцями. Як зазначають Александр Косько та Мажена Шмідт, «кераміка з ошадливим орнаментом» є типовою для східної групи КЛП, зокрема стилю Пікутково, який активно розповсюдився на широкі терени в час 3 700/3650–3 500 ВС, а на деяких поселеннях зберігся й до пізнішого часу та визначається дослідниками як «периферійний архаїзм» [Koško, Szmyt, 2019–2020, p. 222, 229]. Можливо, що Рудники є свідченням консервативності цього східного елемента у південно-східній групі КЛП. Така ситуація не є поодиноким. Попереднє вивчення фондової колекції з Ілова, що на березі р. Іловець, лівосторонньої притоки Дністра, демонструє подібність до збірки з Рудник.

Потрібно наголосити на ще одному важливому моменті. На пам'ятках верхів'я Дністра більше присутні елементи баденської культури, яких практично немає на інших пам'ятках південно-східної групи за винятком Західної Малопольщі. Такі риси є у Которинах, а деякі елементи можуть бути й у Рудниках, зокрема стінка прикрашена зигзагом. Сюди ж можна зарахувати посудину, суцільно декоровану пластичними гудзками [Конопля, Гавінський, 2013, рис. 7, 8].

Очевидно, що ця група пам'яток активно контактувала з трипільською культурою, адже практично на кожному з поселень КЛП знайдено імпорти: Которини, Рудники, Ілів, Павлосьов, Сколошов, Янковіци та ін. Очевидно, що від трипільців представники КЛП отримували й високоякісний туронський кремій, поклади якого зафіксовані у верхів'ях Гнилої і Золотої Лип [Конопля, 1998, с. 153]. Контакти між обома культурами тут були досить інтенсивні й сягали глибоко трипільського середовища. Цілі посудини та окремі уламки кераміки КЛП фіксуються в районах середнього Дністра та р. Прут: Більшівці, Жванець, Бринзени-Циганка, Костешти IV. Важливо, що більшість з них мають прямі аналогії східної групи КЛП [Rybicka, 2017, s. 43–53; Гавінський, Яковишина, 2022, с. 98–101].

Поселення КЛП у Рудниках є одним із небагатьох, досліджених у Верхньому Дністрі. Поруч із іншими воно є важливим для вивчення процесу розселення КЛП, взаємозв'язків із південними та східними сусідами, хронології та ін.

ЛІТЕРАТУРА

- Гавінський, А., Яковишина, Я. (2022). *Культури Трипілья та лійчастого посуду як приклад контактів енеолітичних спільнот*. Львів.
- Захарук, Ю. (1953). Археологічні дослідження на Волині в 1952 р. *Звіт про роботу Волинської експедиції*. Науковий архів Інституту археології НАН України, №1952/26. Львів, 67.
- Конопля, В. М. (1985). Исследования в северо-восточном Предкарпатье. *Археологические открытия 1983 года*, 293–294.

Конопля, В. (1998). Класифікація крем'яної сировини заходу України. *Наукові записки. Львівський історичний музей*, VII, 139–157.

Конопля, В., Гавінський, А. (2013). Поселення культури лійчастого посуду Рудники в північно-східному Передкарпатті. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 37–54.

Косько, А. (1994). О роли днестровського пути в контактах раннеземледельческих культурных обществ в бассейне Балтийского и Черного Морей. *Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.е. – V в. н.е.*, 17–18.

Пелецишин, М. (1999). Культура лійчастого посуду. *Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат*, I, 103–110.

Русанова, И. П., Тимошук, Б. А. (1988). *Отчет о работе Прикарпатской экспедиции Института археологии АН СССР за 1987 г.* Науковий архів Інституту археології НАН України, №1987/111. Москва, 168.

Chmielewski, T. (2015). Znaleźiska ceramiczne. Wytwórczość ceramiki i jej codzienne użytkowanie. *Pliszczyn. Eneolityczny kompleks osadniczy na Lubelsszczyźnie*, 61–106.

Сыһу́льк, V., Hrybovyč, R., Machnik, J. (2006). Archaeological excavations in the Majnyc village in the upper Dnister river valley. In K. Harmata, J., Machnik, & L., Starkel (Eds.), *Environment and man at the Carpathian foreland in the Upper Dnister catchment from neolithic to early mediaeval period. Results of the research the polish-ukrainian expedition. Pt. 1*, 162–189.

Dobrzyński, M. (2011). Dom i otoczenie na podstawie osady kultury pucharów lejkowatych w Piaskach Wielkich, pow. Świdnik, woj. Lubelskie. *Obraz struktury społecznej w świetle źródeł archeologicznych w pradziejach i średniowieczu*, 67–81.

Gurba, J. (1956). Stanowisko kultury czas lejkowatych w miejscowości Chruszczów Kolonia powiat puławski. *Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska, Sectio, XI/2*, 33–42.

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W. (2013). Obiekt kultury pucharów lejkowatych na stanowisku “Grodzisko III” w Kotorinach, rejon Żydaczów, Ukraina. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 75–96.

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W., Rogoziński, J. (2015). Wyniki archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na osadach kultury pucharów lejkowatych w Trościańcu koło Mikołajowa i Otynewyczach koło Żydaczowa, lewe dorzecze górnego Dniestru. *Materiały i sprawozdania rzeszowskiego ośrodka archeologicznego*, XXXVI, 241–257.

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W., Rybicka, M. (2014). Kotoryny, rej. Żydaczów, stan. Grodzisko III. Osadnictwo z okresu neolitu. *Środowisko naturalne i człowiek nad Górnym Dniestrem – rejon Kotliny Halicko-Bukaczowskiej w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, 167–283.

Havinskyj, A., Rybicka, M. (2021). *Konstrukcje budowlane kultury pucharów lejkowatych ze stanowiska Winniki-Lisiwka na zachodniej Ukrainie*. Rzeszów.

Havinskyj, A., Rybicka, M., Król, D. (2021). Radiocarbon dating of the Funnel Beaker culture settlement in Vynnyky-Lisivka (Western Ukraine). *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 42, 15–24.

Koško, A. (1981). *Udział południowo-wschodnio-europejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*. Poznań.

Koško, A. (1988). *Osady kultury pucharów lejkowatych w Inowrocławiu-Mątwach woj. Bydgoszcz, stanowisko I*. Inowrocław.

Koško, A., Szymt, M. (2019–2020). Pottery of Pikutkowo type in the Funnel Beaker culture: characteristics, dispersion and context. *Baltic-Pontic Studies*, 24, 220–245. <https://doi.org/10.2478/bps-2019-0004>

Król, D. (2018). Studia nad osadnictwem kultury pucharów lejkowatych na lessach Podgórze Rzeszowskiego i Doliny Dolnego Sanu. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, XXXIX, 39–55.

Król, D., Rybicka, M., Rogoziński, J., Sznajdrowska, A. (2014). Obrządek pogrzebowy kultury pucharów lejkowatych w grupie południowo-wschodniej na przykładzie stanowisk w Skołoszowie 7 i Szczytnej 6. *Наукові Студії. Історико-краєзнавчий музей м. Винники*, 7, 62–78.

- Kruk, J., Milisauskas, S. (1990). Radiocarbon dating of neolithic assemblages from Bronocice. *Przegląd archeologiczny*, 37, 195–228.
- Papiernik, P., Rybicka, M. (2002). *Annopol. Osada kultury pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim*. Łódź.
- Pasterkiewicz, W., Pozikhovski, A., Rybicka, M., Verteletskyi, D. (2013). Z badań nad problematyką oddziaływań kręgu badenińskiego na wschodnie rejony Wyżyny Wołyńskiej. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 251–292.
- Pelisiał, A. (2005). Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. *Kultura tripolska. Wybrane problem*, 32–41.
- Pelisiał, A. (2008). Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. *Na pograniczu światów*, 395–405.
- Rybicka, M. (2017). *Kultura trypolska – kultura pucharów lejkowatych. Natężenie kontaktów i ich chronologia*. Rzeszów.
- Rybicka, M., Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W. (2019). *Leźnica, stanowisko Czub – osiedle kultury pucharów lejkowatych na zachodnim Wołyniu z analizą zabytków krzemiennych autorstwa Witalija Konopli*. Rzeszów.
- Rybicka, M., Król, D., Rogoziński, J. (2014). Pawłosiów, stan. 52, woj. podkarpackie. Osada kultury pucharów lejkowatych. *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, 67–255.
- Rybicka, M., Verteletskyi, D. (2019–2020). Impact of the Baden Complex Upon the Tripolye and Funnel Beaker Cultures in Western Ukraine. *Baltic-Pontic Studies*, 24, 154–176. <https://doi.org/10.2478/bps-2020-0003>
- Rzepecki, S. (2014). *Wilkostowo 23/24. Neolityczny kompleks osadniczy*. Łódź.
- Šebela, L. (2007). *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury*. Brno.
- Valde-Nowak, P. (1988). *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat Polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź.
- Włodarczak, P. (2006). Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych. *Idea megalityczna w obrzędzie pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, 27–63.
- Zawiślak, P. (2013a). Obiekty neolityczne ze stanowiska 1 C w Gródku, pow. Hrubieszów (z badań w latach 1983–1985 Sławomira Jastrzębskiego). *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 109–213.
- Zawiślak, P. (2013b). Ceramika i krzemienie z osady kultury pucharów lejkowatych z Szumowa, stan. 10, pow. Puławy. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 227–249.
- Zych, R. (2008). *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce południowo-wschodniej*. Rzeszów.

REFERENCES

- Havinskyi, A., Yakovyshyna, Ya. (2022). *Kultury Trypillia ta liichastoho posudu yak pryklad kontaktiv eneolitychnykh spilnot*. Lviv. (in Ukrainian).
- Zakharuk, Yu. (1953). Arkheolohichni doslidzhennia na Volyni v 1952 r. *Zvit pro robotu Volynskoi ekspedytsii*. Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy, №1952/26. Lviv, 67. (in Ukrainian).
- Konoplia, V. M. (1985). Yssledovanyia v severo-vostochnom Predkarpate. *Arkheolohycheskye otkrytyia 1983 hoda*, 293–294. (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1998). Klasyfikatsiia kremianoi syrovyny zakhodu Ukrainy. *Naukovi zapysky. Lvivskiy istorychnyi muzei, VII*, 139–157. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Havinskyi, A. (2013). Poselennia kultury liichastoho posudu Rudnyky v pivnichno-skhidnomu Peredkarpatti. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 37–54. (in Ukrainian).
- Kosko, A. (1994). O roly dnestrovskoho puty v kontaktakh rannezemledelcheskykh kulturnykh obshchestv v basseine Baltyskoho y Chernoho Morei. *Drevneishye obshchnosti zemledeltsev y skotovodov Severnogo Prychernomia V tys. do n.e. – V v. n.e.*, 17–18. (in Polish).

Peleshchyshyn, M. (1999). Kultura liichastoho posudu. *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння ukrainskykh Karpat, I*, 103–110. (in Ukrainian).

Rusanova, Y. P., Tymoshchuk, B. A. (1988). *Otchet o rabote Prykarpatskoi ekspedytsyy Instytutu arkheolohyy AN SSSR za 1987 h.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy, №1987/111. Moskva, 168. (in Russian).

Chmilewski, T. (2015). Znależiska ceramiczne. Wytwórczość ceramiki i jej codzienne użytkowanie. *Pliszczyn. Eneolityczny kompleks osadniczy na Lubelszczyźnie*, 61–106. (in Polish).

Cyhyłyk, V., Hrybovyč, R., Machnik, J. (2006). Archaeological excavations in the Majnyc village in the upper Dnister river valley. In K. Harmata, J., Machnik, & L., Starkel (Eds.), *Environment and man at the Carpathian foreland in the Upper Dnister catchment from neolithic to early mediaeval period. Results of the research the polish-ukrainian expedition. Pt. 1*, 162–189.

Dobrzyński, M. (2011). Dom i otoczenie na podstawie osady kultury pucharów lejkowatych w Piaskach Wielkich, pow. Świdnik, woj. Lubelskie. *Obraz struktury społecznej w świetle źródeł archeologicznych w pradziejach i średniowieczu*, 67–81. (in Polish).

Gurba, J. (1956). Stanowisko kultury czas lejkowatych w miejscowości Chruszczów Kolonia powiat puławski. *Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska, Sectio, XI/2*, 33–42. (in Polish).

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W. (2013). Obiekt kultury pucharów lejkowatych na stanowisku “Grodzisko III” w Kotorinach, rejon Żydaczów, Ukraina. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 75–96. (in Polish).

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W., Rogoziński, J. (2015). Wyniki archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na osadach kultury pucharów lejkowatych w Trościańcu koło Mikołajowa i Otynewyczach koło Żydaczowa, lewe dorzecze górnego Dniestru. *Materiały i sprawozdania rzeszowskiego ośrodka archeologicznego, XXXVI*, 241–257. (in Polish).

Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W., Rybicka, M. (2014). Kotoryny, rej. Żydaczów, stan. Grodzisko III. Osadnictwo z okresu neolitu. *Środowisko naturalne i człowiek nad Górnym Dniestrem – rejon Kotliny Halicko-Bukaczowskiej w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, 167–283. (in Polish).

Havinskyj, A., Rybicka, M. (2021). *Konstrukcje budowlane kultury pucharów lejkowatych ze stanowiska Winniki-Lisivka na zachodniej Ukrainie.* Rzeszów. (in Polish).

Havinskyj, A., Rybicka, M., Król, D. (2021). Radiocarbon dating of the Funnel Beaker culture settlement in Vynnyky-Lisivka (Western Ukraine). *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, 42*, 15–24. (in Polish).

Koško, A. (1981). *Udział południowo-wschodnio-europejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych.* Poznań. (in Polish).

Koško, A. (1988). *Osady kultury pucharów lejkowatych w Inowrocławiu-Mątwach woj. Bydgoszcz, stanowisko I.* Inowrocław. (in Polish).

Koško, A., Szmyt, M. (2019–2020). Pottery of Pikutkowo type in the Funnel Beaker culture: characteristics, dispersion and context. *Baltic-Pontic Studies, 24*, 220–245. (in Polish). <https://doi.org/10.2478/bps-2019-0004>

Król, D. (2018). Studia nad osadnictwem kultury pucharów lejkowatych na lessach Podgórze Rzeszowskiego i Doliny Dolnego Sanu. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, XXXIX*, 39–55. (in Polish).

Król, D., Rybicka, M., Rogoziński, J., Sznajdrowska, A. (2014). Obrządek pogrzebowy kultury pucharów lejkowatych w grupie południowo-wschodniej na przykładzie stanowisk w Skołoszowie 7 i Szczytnej 6. *Наукowi Студії. Історико-краєзнавчий музей м. Винники, 7*, 62–78. (in Polish).

Kruk, J., Milisauskas, S. (1990). Radiocarbon dating of neolithic assemblages from Bronocice. *Przegląd archeologiczny, 37*, 195–228. (in Polish).

Papiernik, P., Rybicka, M. (2002). *Annopol. Osada kultury pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim.* Łódź. (in Polish).

Pasterkiewicz, W, Pozikhovski, A., Rybicka, M., Verteletskyi, D. (2013). Z badań nad problematyką oddziaływań kręgu badńskiego na wschodnie rejony Wyżyny Wołyńskiej. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 251–292. (in Polish).

Pelisiak, A. (2005). Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. *Kultura tripolska. Wybrane problem*, 32–41. (in Polish).

Pelisiak, A. (2008). Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. *Na pograniczu światów*, 395–405. (in Polish).

Rybicka, M. (2017). *Kultura trypolska – kultura pucharów lejkowatych. Natężenie kontaktów i ich chronologia*. Rzeszów. (in Polish).

Rybicka, M., Havinskyj, A., Pasterkiewicz, W. (2019). *Leźnica, stanowisko Czuby – osiedle kultury pucharów lejkowatych na zachodnim Wołyniu z analizą zabytków krzemiennych autorstwa Witalija Konopli*. Rzeszów. (in Polish).

Rybicka, M., Król, D., Rogoziński, J. (2014). Pawłosiów, stan. 52, woj. podkarpackie. Osada kultury pucharów lejkowatych. *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, 67–255. (in Polish).

Rybicka, M., Verteletskyi, D. (2019–2020). Impact of the Baden Complex Upon the Tripolye and Funnel Beaker Cultures in Western Ukraine. *Baltic-Pontic Studies*, 24, 154–176. (in Polish). <https://doi.org/10.2478/bps-2020-0003>

Rzepecki, S. (2014). *Wilkostowo 23/24. Neolityczny kompleks osadniczy*. Łódź. (in Polish).

Šebela, L. (2007). *Hlinsko. Výšinná osada lidu badenské kultury*. Brno. (in Česko).

Valde-Nowak, P. (1988). *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat Polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź. (in Polish).

Włodarczak, P. (2006). Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych. *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, 27–63. (in Polish).

Zawiślak, P. (2013). Obiekty neolityczne ze stanowiska 1 C w Gródku, pow. Hrubieszów (z badań w latach 1983–1985 Sławomira Jastrzębskiego). *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 109–213. (in Polish).

Zawiślak, P. (2013). Ceramika i krzemienie z osady kultury pucharów lejkowatych z Szumowa, stan. 10, pow. Puławy. *Na pograniczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej*, 227–249. (in Polish).

Zych, R. (2008). *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce południowo-wschodniej*. Rzeszów. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 29.05.2024

прийнята до друку 21.09.2024

POTTERY OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE FROM RUDNYKY: AN INTERPRETATION ATTEMPT

Andriy HAVINSKYI

*Ivan Krypikavych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenka Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine, e-mail: andrham@ukr.net*

On the map of the distribution of the southeastern group of Funnel Beaker culture the basin of the Upper Dnister River is the «white spot». Among several dozen known sites, represented by individual and random finds, there are quite a few settlements confirmed by archaeological research. This state of research allowed considering this territory as sparsely populated with the existence of temporary small villages. However, in recent years, the situation has changed dramatically. Studies of the «periphery» of the Sub-Carpathian region from both the Polish and Ukrainian sides have shown that there are central long-term settlements with economic areas and burial grounds: Pawłosiów, Skołoszów, Kotoryny. The obtained results demonstrate that in

this southeastern region, located on natural paths along the headwaters of the Vistula and Dnister rivers, somewhat different cultural processes related to the chronology and impetus of the eastern group took place. Surveying the collection of ceramics from Rudnyky will complement the understanding of these processes.

Despite the rather small amount of materials, represented by several dozens of finds, this collection still allows us to conduct its typological and chronological analysis. Among the available characteristic forms, funnel-shaped pots of type B, massive kitchen vessels, amphorae, and ladles with ansa lunata handles stand out. The ornamentation is not particularly diverse; rectangular columns are the most common. At the same time, specific motifs of «fish scales» and «caterpillars» were noticed, as well as elements of the Baalberge style and Baden culture. The presented analogies of ceramics make it possible to determine the time of existence of the Rudnyky settlement within the range of 3 500–3 300/200 BC.

Key words: Upper Dnister region, Funnel Beaker culture, Eastern group, funnel-beaker pots, Trypillia culture.